

Co chceme interpretovat? [1963]

Myšlenka „nové interpretace“ (ať už Bultmannovy „existenciální“, nebo Bonhoefferovy „nenáboženské“ a její „civilní“ obměny, či jaké ještě jiné) je vyvolána novou, změněnou situací. Proti dosavadní interpretaci, která dnešního člověka nedovede oslovit a nedovede prolomit jeho nezájem, je vytyčen program jiné, nové interpretace, která by mohla vyříditi tomuto člověku své poselství srozumitelně a přesvědčivě. V pozadí každého pokusu o novou interpretaci je tedy určité pojetí konkrétní historické situace dnešního člověka. Tak např. smysl Bonhoefferovy orientace na nenáboženskou interpretaci biblických pojmů je dán dějinným rozpoznáním, že cesta živé víry se musí rozejít s cestou náboženství. Náboženství není předpokladem víry, ale není ani jejím důsledkem. Éra náboženství končí; jdeme vstříc zcela nenáboženské době. Náboženská víra je dnes víře a její zvěsti stále víc na překážku, neboť člověk, k němuž se víra se svým poselstvím obrací, je stále radikálněji nenáboženský. A ještě dál jde Bonhoeffer ve svém dějinném rozpoznání: proces odnáboženštění a zesvětštění není pro křesťanskou víru důsledkem cizích vlivů, a proto ani žádnou cizí, vnější záležitostí. Víra je na tomto procesu hluboce angažována, takže lze dokonce západní podobu křesťanství považovat pouze za předstupeň úplné nenáboženskosti, přestože křesťanství mělo až dosud vždycky náboženskou podobu. Pro dnešního člověka je náboženství jakousi duchovní obrízkou, od níž je skutečná víra svobodná. Nová interpretace znamená tedy vytvoření nové, nenáboženské podoby křesťanství.

V pozadí jiných interpretačních programů je rovněž určité (i když odlišné nebo i neglektivní) pojetí dějinné situace nebo vůbec dějin. Pochopení dějin a konkrétní dějinné situace je proto spolehlivým kritériem pro hodnocení jednotlivých interpretačních pokusů, i když ovšem nikoli kritériem jediným. Současně je třeba se ptát po rozlišení mezi interpretačním aparátem a tím, co má být interpretováno. Hranice je v různých pokusech vedena různě. Proto druhým významným kritériem je otázka, co vlastně má být interpretováno. Jde především o otázku normy našeho nového zvěstování, nové interpretace. Je tou normou reformační pochopení? Nebo je třeba jít ještě hlouběji do minulosti a orientovat se na církevních otcích nebo dokonce jenom na starokřesťanských symbolech? V jakém smyslu mohou pro nás být normou biblické knihy? Jak je třeba rozlišovat mezi různými vrstvami podání, jak jsou zachyceny např. v novozákonní sbírce? Máme se pokusit proniknout k nejstarším kerygmatickým formulím? Nebo se máme pokusit rekonstruovat vlastní učení Ježíšovo a odlišit je od učení povelikonoční církve? Či snad vůbec nejde na prvním místě o učení, ale o skutečnost Ježíšova života a díla na této zemi? Máme se proti kerygmatickému Kristu obrátit k historickému Ježíši? Ale kde ho najdeme? Neskončí náš pokus ve slepé uličce nebo v libovolných konstrukcích? Nemáme se spíše než do nezaručené minulosti obrátit do aktuální přítomnosti a orientovat svou zvěst především na živé víře? Nemá být naše poselství především svědectvím o tom, na čem jsme založili svůj vlastní život? Ale proč o své víře mluvit? Což není jediné legitimní svou víru prakticky v životě uplatňovat, a tak ji před lidmi dosvědčovat? Tedy „svědčit beze slova“? Je to však ještě interpretace? A potom: můžeme se spolehnout na nějakou spontánní aktivitu víry, aniž bychom pro ni měli pevné měřítko? Můžeme svou víru nechat pracovat bez kontroly? Nemá se ostatně naše víra uplatňovat také v našem „svědectví slovem“, tedy také v našem myšlení, v našich životních programech, v našich promyšlených pokusech o nové pořádání společnosti a budování nových

vztahů mezi lidmi? Myslím, že se mi podařilo alespoň naznačit, že otázky „nové interpretace“ jsou mnohem rozsáhlejší a závažnější, než často dovedeme připustit. Nejde jen o nový výklad staršího pojetí, ale o pojetí vskutku nové. Nejde o interpretaci starých dogmatických formulí, ale o nové myšlení víry. Nejde o odstranění archaických termínů, které by byly nahrazeny termíny moderními, ale nejde ani o návrat k nějakému původnímu uchopení té věci, o kterou jde křesťanskému zvěstování. Posledním cílem nové interpretace nemůže být sebestarší takové uchopení, pochopení, pojetí a vyjádření, nýbrž sama skutečnost, která byla uchopována, pojmána a vyjadřována. A tato skutečnost nemůže být ničím, co se jednou stalo, odehrálo, uskutečnilo a tím skončilo, k čemu tedy musíme svůj život dodatečně a druhotně vztahovat, nýbrž naopak něčím, z čeho náš život vždycky znovu autenticky vyrůstá, z čeho vychází a čím je i dnes nesen a normován.

V pokusech o „novou interpretaci“ však musíme hodnotit také ještě interpretační aparát, jímž má být ona základní skutečnost postižena a vyjádřena. Novost interpretačních pokusů záleží také v uplatnění moderního myšlení a živých, moderních pojmů. Přitom nejde jen o přijetí a adaptaci obecně přijatých myšlenek a představ, nejde o dohánění myšlenkového vývoje, nýbrž také o stimulaci nových myšlenkových výbojů, o myšlení objevné, které v lecčem může i udávat tón a které se může druhotně a dodatečně osvědčit také na jiných místech a v jiných oblastech lidského světa. Nová interpretace se proto nemůže obejít bez pronikavé tvůrčí myšlenkové práce, která nesetrvává jen u starších formulí, ale která svým úsilím spolu otvírá nové perspektivy v dějinách lidského ducha. Jde o úsilí dějinně významné a proto nutně i dějinně pevně zasazené a orientované. Křesťanská theologie byla vždycky budována na pozadí antické metafyziky a nese ještě i dnes mocné stopy této okolnosti. I když ovšem s metafyzickým myšlením polemizovala a jádro křesťanské zvěsti před metafyzickým zkreslením bránila, přece jen neměla po ruce jiné zbraně než právě metafyzické, a proto jich také – i když po jistých deformacích – používala. Dnes je se starou metafyzikou konec; její rozpad znamená značný otřes pro samotnou theologii. Nová interpretace s sebou proto nutně nese program rozsáhlé theologické revise. Ta může být provedena jenom z posic nové theologie, a nová theologie se potřebuje vybavit myšlenkovým aparátem, který už nestojí na základech staré metafyziky. Proto musí nově orientovaná theologie sledovat pokusy o novou filosofii, ocenit jejich úspěchy a uplatnit jejich výsledky ve své práci. Nová situace se liší od dřívější tím, že nová filosofie nevzniká bez vlivu křesťanského myšlení, nýbrž je i ve své sekularizované podobě a právě v ní plodem střetnutí a tím i vzájemného ovlivnění obou těchto duchovních tradic. Zdá se proto, že napříště to už nebude jenom theologie, která by jako až dosud představovala výhradní formu reflexe víry, ale že vedle ní a s ní se uplatní i reflexe filosofická. Mám proto za to, že otázka nové interpretace představuje jeden z nejzávažnějších úkolů nejen theologických, ale i filosofických.